

սեյիս յօրանջելը, խիստ արամութեան ժամանակ կոկորդի մէջ մի քան մնացած լինելու զգայութիւնը, զժուար գրութեան ժամանակ կոկորդի խտուար և սաստկացած կուլ տալը, «սրտի անձկութիւնը» տհի ժամանակ, կաշուի պաղ և տաք և ընդհանուր տեղախան քրտնելը, կաշուի կարմրելը, այլև մի քանի ուրիշ սիմպտոմներ, որոնք թէպէտ թերեւս գոյութիւն ունին, բայց դեռևս միւսների չարքից որոշակի կերպով չեն դատուած և առանձին անուն դեռ չեն ստացել։ Սպենտերը և Մանտեգացը կարծում են, որ ոչ միայն ահի, այլ նաև բազմաթիւ այլ զրգոմունքների ժամանակ տեղի ունեցող դոզը մի զուտ հիւանդական երևոյթ է։ Նոյն կերպ են ստրասփի նաև ուրիշ ուժղին արտայայտութիւնները, որոնք յնասակար են լինում նոյն էակի համար։ Նեարդերի սիստեմի նման մի բարդ օրգանիզմում պէտք է որ բազմաթիւ պատահական ռեակցիաներ պոյութիւն կունենան, այդ ռեակցիաները չէին կարող բոլորովին ինքնակալ կերպով զարգանալ՝ միմիայն օրգանիզմին օգտակար լինելու պատճառով։ Ծովախտը, խտուար, ամաչկոտութիւնը, երաժշտասիրութիւնը, զանազան արեւցնող խմիչքների հակումը, պէտք է որ պատահական կերպով յառաջացած լինին Անհեթեթ քան կը լինէր պնդել, իբր թէ յուզական ռեակցիաներից և ոչ մէկը այդպիսի կեղծ — պատահական կերպով չի կարող առաջ գալ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐԸ ՇՎԵԴԻԱՅՈՒՄ

(Mipb Божій, октябрь, 1903 г.)

Շվեդիայում համալսարանական շարժումը իւր բնաւորութեամբ փոքր ինչ տարբերւում է միւս եւրոպական երկրներում եղած նոյնատեսակ շարժումներից։ Այդ շարժման առաջ գալուն զարկ տուեց առաջին անգամ Ուպսալա հին համալսարանական քաղաքը։ 1892 թուին Ուպսալայում ժողովրդական բարձրագոյն դպրոցների ուսուցիչների համաժողով կար. սրօֆեսօր Լինդել, որ Շվեդիայում յօգուտ մանկավարժական բարեփոխութեան առաջ եկած շարժման գլուխ էր կանգնել, այդ համաժո-

դովում՝ ճառ խօսեց համալսարանական և ժողովրդական դասախօսութիւնների միմեանց մօտեցնելու անհրաժեշտութեան մասին։ Այդ նպատակով նա առաջարկեց հաստատել համալսարաններում մասնագիտական դասընթացներ ուսուցիչների համար։ Սկզբում նրա յայտնած միտքը դարձանք առաջացրեց և շվեդական մանկավարժական թերթերը մի ամբողջ տարի շարունակ դրում էին այդ խնդրի մասին։ Ի միջի այլոց այդ խնդիրը մի քանի ջերմ պաշտպաններ ունեցաւ յանձինս համալսարանական պրոֆեսորների և ուղիղ մի տարի յետոյ Ուստաւայում բացուեցան առաջին ամառային բարձրագոյն դասընթացները, որոնք մեծ յաջողութիւն ունեցան։ 329 ուսուցիչներ և ուսուցչուհիներ յաճախում էին այդ դասընթացները, դասախօսում էին 17 խորօթեօրներ հետեւեալ առարկաներից.— ժողովրդական հէքիաթներ, հին հրէից պատմութիւն, հռոմէական կայսրութեան պատմութիւն, XVI դարու շվեդական կառավարութեան կազմակերպութիւնը, բուդդայականութիւն, հնչիւնների կազմութիւնը լեզուի մէջ, շվեդական լեզուի քերականութեան ներածութիւն, յիշողութեան հոգեբանութիւն, Լիւտերի վերանորոգութիւնը, կաթնասուններ, քարածուխ, բոյսերի կեանքը, երկրաբանութիւն, արեւը և անշարժ աստղերը, աչքը և նորա գործողութիւնը։

Երկու տարուց յետոյ ոչ ոք այլեւս չէր կարող կասկածել Լինդելի ունեցած յաջողութեան մասին։ Ունկնդիրների թիւը աճում էր և 1895 թուին դասընթացները յաճախում էին արդէն 491 ուսուցիչներ։ Ծրագրի մէջ մուծուեցաւ նաեւ ֆրանսերէնի, անգլիերէնի և գերմաներէնի դասընթացը։ 1897 թուին կառավարութիւնը դասընթացների համար 1400 ֆրանկի մի փոքրիկ նպաստ նշանակեց և դասընթացները սկսեցին արագ կերպով դարձանալ։ Այդ տարուան ընթացքում յառաջագիմութիւնը սպասածից շատ աւելի էր. հաւաքուած էին 804 ունկնդիրներ երկու սեռից, ծրագիրը արդէն զգալի կերպով ընդարձակուած էր և հաւասարեցրած համալսարանական

դատաւանդման, իսկ դասընթացները, ինչպէս համալսարաններում, բաժանուած էին առանձին խմբերի, XIX դարի սլաւոնական դասնթաց, մանկավարժական դասընթացներ, քաղաքական դիտութիւններ, կենդանի լեզուներ են: Շփեղացիների համար հաստատուած էր նորփեղեխական լեզուի դասընթաց, իսկ նորփեղեղացիների և գանկացիների համար՝ շփեղական: Դատաւանդման եղանակը իսկական համալսարանական լինելով հանդերձ, դասընթացները պահպանում են կատարեալ ազատութիւն, չենթարկուելով ոչ մի վերահսկողութեան համալսարանի վերատեսչի կողմից: Երեք տարին մի անգամ հաւաքուած են համալսարանի այն պրոֆեսորները, որոնք ցանկանում են մասնակցութիւն ունենալ այդ դործում և ընտրում են մի յանձնաժողով, որին և յանձնուած է դասընթացների կազմակերպութիւնն ու վարչութիւնը:

Այսպիսով Շփեղեղացում ժողովրդական համալսարանական դասընթացները հիմնուած են ոչ թէ ժողովրդի, այլ ժողովրդական ուսուցիչների համար: Ժողովրդի համար կան բարձրագոյն դպրոցներ 1860 թուին հիմնուած, դաւնիականի նմանութեամբ, որոնք հնարաւորութիւն են տալիս գիւղացոյ տղաներին և աղջիկներին բարձրագոյն կրթութիւն ստանալու, որ լրացնում է դպրոցում ստացածը: Բարձրագոյն դպրոցները կարող են յաճախել 18-ից մինչև 30 տարեկանը, այսինքն այնպիսի հասակում, երբ մարդ սկսում է գիտակցօրէն ձգտել դիտութեան և գնահատել նրա արժէքը: Չմեռը, երբ գաշտային աշխատանքները դադարում են, այդ դպրոցները բացւում են տղամարդկանց համար, իսկ ամառը՝ կանանց, սակայն հիւսիսային Շփեղեղացում երկու սեռի համար ևս ընդհանուր են: Դասընթացը շարունակուած է կէս տարի և իւրաքանչիւրը վճարում է 42 ֆրանկ: Շփեղական այդ ժողովրդական բարձրագոյն դպրոցները ունին իրենց առանձին ուսուցչական մարմինը, բաղկացած մեծ մասամբ համալսարանական կրթութիւն և գիտնական աստիճան ունեցող մարդկանցից, որոնք իրենց նուիրել են ժողովրդական

կրթութեան՝ Այդ դպրոցներում դասարաններ չկան, այլ միմիայն դասախօսութիւններ են կարգադրուած, ինչպէս համալսարանում: Ներկայումս Շվեդիայում բացուած են այդպիսի 30 դպրոցներ, սակայն դրանց թիւը շուտով կաւելանայ:

Ժողովրդական բարձրագոյն դպրոցներ բացուած են բացառապէս միմիայն գիւղերում, իսկ քաղաքներում՝ «բանուորական դպրոցներ», որոնք իրենց կազմակերպութեամբ յիշեցնում են մասամբ Պարիզում բացուած երեկոյեան դասընթացները բանուորների համար: Դրանք ևս բացուած են մասնաւոր նախաձեռնութեամբ, սակայն քաղաքային վարչութիւններն ու կառավարութիւնը նպաստներ են նշանակում նրանց համար: Համալսարանական քաղաքներում պրոֆեսորներն ևս դասախօսութիւններ կարդում, իսկ ուրիշ տեղերում՝ մասնագիտական դասընթացների (լիցէ) ուսուցիչները, բժիշկները և փաստաբանները: Դասընթացների ծրագիրը բաղմակօղմանի է:

Սկզբում պրոֆեսորներն ու ուսուցիչները ոչ մի վարձատրութիւն չեն ստանում իրենց դասախօսութիւնների համար, իսկ այժմ՝ նշանակուած է մի փոքրիկ վարձատրութիւն, որովհետեւ ղեկավարող յանձնաժողովը սկզբունքով հակառակ է ձրի աշխատութեան: Այժմ արդէն «ամառնային բարձրագոյն դասընթացները», «Ժողովրդական բարձրագոյն դպրոցները» և «բանուորական դպրոցները» հաստատուն հիմնարկութիւններ են կազմում, որոնց անսղացման օգտակարութիւնը ճանաչուած է Շվեդիայի բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնների կողմից: